

# माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

पाठ्यक्रम ( Syllabus ) परीक्षा 2024

कक्षा-9

विषय : संस्कृत ( तृतीय भाषा ) ( 71 )

| परीक्षा     | समय ( घंटे ) | प्रश्न-पत्र के लिए अंक | पूर्णांक |
|-------------|--------------|------------------------|----------|
| सैद्धान्तिक | 3.15 होरा:   | 100                    | 100      |

| क्र. सं. | अधिगम क्षेत्र                       | अंकभार |
|----------|-------------------------------------|--------|
| 1.       | अपठितावबोधनम्                       | 15     |
| 2.       | रचनात्मकम् कार्यम्                  | 25     |
| 3.       | व्याकरणम्                           | 25     |
| 4.       | पठितावबोधनम् ( शेमुषी प्रथमो भागः ) | 35     |
|          | कुल                                 | 100    |

पुस्तक का नाम : शेमुषी प्रथमो भागः

| इकाई संख्या      | विषयवस्तु                                                         | अंकभार                      |
|------------------|-------------------------------------------------------------------|-----------------------------|
| 1. अपठितावबोधनम् |                                                                   | 10 + 5 = 15                 |
|                  | ( क ) 80-100 शब्द परिमितः सरल अपठित गद्यांशः                      |                             |
|                  | (i) शीर्षक दानम्                                                  | 01                          |
|                  | (ii) एकपदेन उत्तरम्                                               | $\frac{1}{2} \times 4 = 02$ |
|                  | (iii) पूर्णवाक्येन उत्तरम्                                        | $1 \times 3 = 03$           |
|                  | (iv) अनुच्छेदाधारितं भाषिक कार्यम्                                | $1 \times 4 = 04$           |
|                  | ( ख ) 40-50 शब्द परिमितः सरल अपठित गद्यांशः                       |                             |
|                  | (i) एकपदेन उत्तरम्                                                | $\frac{1}{2} \times 2 = 01$ |
|                  | (ii) पूर्णवाक्येन उत्तरम्                                         | $1 \times 2 = 02$           |
|                  | (iii) अनुच्छेदाधारितं भाषिक कार्यम्                               | $1 \times 2 = 02$           |
|                  | भाषिक कार्यम् इत्येनम् अभिप्रेतम् अस्ति                           |                             |
|                  | (i) वाक्ये कर्तृ-क्रिया पदचयनम्                                   |                             |
|                  | (ii) कर्तृ क्रिया अन्वितिः                                        |                             |
|                  | (iii) विशेषण विशेष्यः अन्वितिः                                    |                             |
|                  | (iv) संज्ञास्थाने सर्वनामप्रयोगः अथवा सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः |                             |
|                  | (v) पर्यायं विलोमं वा पदं दत्त्वा अनुच्छेदे दत्तं पदचयनम्         |                             |

|                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                          |        |
|----------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| 2. रचनात्मकं कार्यम् |                                                                                                                                                                                                                                                                                          | 25     |
|                      | (i) संकेताधारित अभिनन्दनपत्रम्/वर्धापनपत्रम्/निमन्त्रणपत्रम्/<br>प्राचार्य प्रति प्रार्थना-पत्रम्                                                                                                                                                                                        | 5      |
|                      | (ii) संकेताधारितः वार्तालापः अथवा अनुच्छेदलेखनम्                                                                                                                                                                                                                                         | 5      |
|                      | (iii) संकेताधारितं चित्रवर्णनम्                                                                                                                                                                                                                                                          | 5      |
|                      | (iv) कथाक्रम संयोजनम् (क्रमरहितानाम् अष्टवाक्यानां<br>क्रमपूर्वक संयोजनम्)                                                                                                                                                                                                               | 04     |
|                      | (v) अनुवाद कार्यम्-हिन्दीभाषायाः अष्टवाक्येषु षड्वाक्यानां<br>संस्कृते अनुवादः                                                                                                                                                                                                           | 06     |
| 3. व्याकरणम्         | बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः, रिक्तस्थानपूर्तिः, अतिलघूत्तरात्मक<br>प्रश्नाः, लघूत्तरात्मक प्रश्नाः च                                                                                                                                                                                          | 25     |
|                      | (i) वाक्येषु अनुच्छेदे वा सन्धिकार्यम् (सन्धि, सन्धि विच्छेदः)<br>(क) स्वरसन्धिः<br>दीर्घः, गुणः, वृद्धिः, यण्<br>(ख) विसर्ग सन्धि—विसर्गस्य उत्त्वं, रत्वं, लोपः,<br>विसर्गस्थाने (श् ष् स्)                                                                                            | 2<br>2 |
|                      | (ii) समास ज्ञानम्—तत्पुरुषः, द्विगुः, बहुव्रीहिः, समासानाम्<br>सामासिक पद निर्माणम्, समासविग्रहं च                                                                                                                                                                                       | 3      |
|                      | (iii) कारकम्—उपपदविभक्तीनाम् प्रयोगाः, अनुच्छेदे, वाक्येषु<br>वा द्वितीयातः सप्तमी—<br>विभक्तिपर्यन्तम् सामान्य परिचयः                                                                                                                                                                   | 3      |
|                      | (iv) प्रत्ययाः—तुमुन्, क्त्वा, ल्यप्, क्त, क्तवत्, शतृ, शानच्,<br>टाप्, तमप्, तरप्                                                                                                                                                                                                       | 3      |
|                      | (v) धातु रूपाणिः—लट्, लोट्, लृट्, लङ्, विधिलिङ्लकारेषु<br>परस्मैपदिनः—भू, पठ्, हस्, नम्, गम् (गच्छ्), अस्, हन्,<br>क्रुध्, नश्, नृत्, इष्, पृच्छ्, कृ, ज्ञा, भक्ष्, चिन्त्, इत्यादयः।<br>आत्मनेपदिनः—सेव्, लभ्, रुच्, मुद्, याच् (केवलं<br>लट्लकारे)<br>उभयपदिनः—नी, ह्, (हर्) भज्, पच्। | 3      |
|                      | (vi) शब्दरूपाणि<br>पुल्लिङ्गः अजन्ताः— अकारान्ताः (बालकवत्)<br>इकारान्ताः (कविवत्)<br>उकारान्ताः (साधुवत्)                                                                                                                                                                               | 3      |

|                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                            |
|-----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------|
|                                               | <p>ऋकारान्ताः (पितृ, धातृ, वत्)</p> <p>हलन्ताः—राजन्, भवत्</p> <p>आत्मन्, विद्वस्, गच्छत्</p> <p>स्त्रीलिङ्गः अजन्ताः— आकारान्ताः (रमावत्)</p> <p>इकारान्ताः (मतिवत्)</p> <p>ईकारान्ताः (नदीवत्)</p> <p>ऋकारान्ताः (मातृवत्)</p> <p>नपुंसकलिङ्गः अजन्ताः— अकारान्ताः (फलवत्)</p> <p>उकारान्ताः (मधुवत्)</p> |                            |
|                                               | (vii) संख्यावाचक शब्दाः एक, द्वि, त्रि, चतुर, पञ्चन्                                                                                                                                                                                                                                                        | 2                          |
|                                               | <p>(viii) सर्वनाम शब्दाः</p> <p>(क) यत्, तत्, किम्, इदम् (त्रिषु लिङ्गेषु)</p> <p>(ख) अस्मद्, युष्मद्</p>                                                                                                                                                                                                   | 2                          |
|                                               | (ix) उपसर्गाः— सामान्यपरिचयः                                                                                                                                                                                                                                                                                | 2                          |
| <b>4. पठितावबोधनम्—( शेमुषी प्रथमो भागः )</b> |                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | <b>35</b>                  |
|                                               | (i) पाठ्यपुस्तकात् बहुचयनात्मक प्रश्नाः                                                                                                                                                                                                                                                                     | $1 \times 7 = 7$           |
|                                               | <p>(ii) पाठ्यपुस्तकात् अंशद्वयम्—( एकः गद्यांशः, एकः पद्यांशः )</p> <p>(क) एकपदेन उत्तरम् <math>\frac{1}{2} \times 2 = 1</math></p> <p>(ख) पूर्णवाक्येन <math>1 \times 2 = 2</math></p> <p>(ग) भाषिककार्यम् <math>1 \times 2 = 2</math></p>                                                                 | $5 + 5 = 10$               |
|                                               | (iii) पाठ्यपुस्तकात्—पद्यांशस्य हिन्दीभाषायाम् सप्रसङ्गम् भावार्थलेखनम्                                                                                                                                                                                                                                     | 3                          |
|                                               | (iv) पाठ्यपुस्तकात् एकस्य गद्य पाठस्य हिन्दी भाषायां सार-लेखनम् ( द्वयोः एकस्य )                                                                                                                                                                                                                            | 4                          |
|                                               | (v) प्रश्ननिर्माणम् ( चत्वारः )                                                                                                                                                                                                                                                                             | $1 \times 4 = 4$           |
|                                               | (vi) एकस्य पद्यस्य अन्वयलेखनम्                                                                                                                                                                                                                                                                              | 2                          |
|                                               | (vii) पाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयलेखनम्                                                                                                                                                                                                                                                                        | 3                          |
|                                               | (viii) शब्दार्थलेखनम् ( चतुर्णाम् )                                                                                                                                                                                                                                                                         | $\frac{1}{2} \times 4 = 2$ |

निर्धारित पुस्तक — शेमुषी प्रथमो भागः